

III. A tárgyi emlékek bemutatásánál csak a legkiemelkedőbbek felsorolására szorítkozunk. Ilyen például a komáromi 49. honvéd zászlóalj lobogója, amelyet Grisza a testére csavarva menekített ki az országból. A zászlóról hiányzik a nemzetiszínű farkasfog díszítés, de a középső címer épségben vészelte át az elmúlt ötvenéves század viharait. A hagyaték másik említésre méltó darabja a Klapka-légió tisztikarát ábrázoló fényképsorozat. Ide sorolható a légió I. zászlóaljának anyakönyve is, amely számos elfeledett szereplő alakjára derít fényt. Az 1855-ös és az 1867-es párizsi világtkiállítások alkalmával III. Napóleon oklevéllel és emléklappal jutalmazta Grisza szolgálatait. Valamennyi a család birtokában van.

Nincs terünk a Grisza-hagyaték minden darabjának leírására, de annyi az elmondottakból is kiténik, hogy elkallódásuk pótolhatatlan veszteséget jelentett volna történetírásunk számára. A dokumentumok Grisza Ágost végakaratainak megfelelően rövidesen a Hadtörténelmi Intézet Levéltárába kerülnek.

Nagy Csaba

A szenci kollégiumról

Mária Terézia osztrák császárnő és magyar királynő 1763. szeptember 17-én, tehát 215 éve, írta alá a Szenci Gazdasági Kollégium (Collégium scientiarum politico-economico camerarium) alapító oklevelét. Az iskola közgazdasági hivatalnokok, közgazdászok és műszaki — elsősorban mezőgazdasági — szakemberek képzését volt hivatott szolgálni. Az oktatás tartalmát figyelembe véve a mai Szlovákia területén az első mezőgazdasági szakiskolák egyike volt.

I. A tanítás 1764-ben kezdődött meg az iskolában, amikor az oktató munka minden feltételét megteremtették. A kollégium keletkezésének okai elsősorban gazdasági eredetűek, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Pozsonytól 24 km-re fekvő Szenc előnyös földrajzi helyzetét sem.

Ebben a korban a királyi udvar különböző újítások bevezetésével igyekezett a nagy vetélytárs — Poroszország — gazdasági életét utánozni.¹ Többek között új növényeket termeltek, új gazdasági, hivatali, katonai és kulturális reformokat vezettek be. Az iskola vezetésével és az oktató munkával az uralkodónó a piarista rendet bízta meg, amelynek ezen a téren már gazdag tapasztalatai voltak, s különösen eredményesek voltak a természettudományi tantárgyak, elsősorban a matematika tanításában.² Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a piaristák voltak az elsők, akik az iskolák valósi beállítottságát a mindennapi életben szükséges, gyakorlati tantárgyak tanításával cserélték fel.

A piarista oktatók munkájára nagy hatást gyakorolt filozófiai és pedagógiai nézeteivel John Lock, aki elképzelései megvalósítása érdekében nem a vallásból, hanem a „dolgozó ember” érdekeiből indult ki. John Lock nézetei, filozófiai rendszere teljesen megfelelnek a fiatal, akkor még haladó burzsoázia elképzeléseinek. Nézeteit a magyar országrészekben franciául, vagy Boros J. és Székely A. fordításából tanulmányozhatták az érdeklődők. Nagy lelkesedéssel fordultak az újkor nagy tudósainak műveihez, a természettudós Baconhoz, Galileihez, Descarteshez, akik Cor-sini szavai szerint „csodálatosképpen dolgozták ki a mechanika filozófiáját.

Az oktatási munkában óriási szerep jutott az új természettudományi és műszaki ismereteknek de az angol gondolkodók, s a francia enciklopédisták felvilágosult eszméi is át- meg átszövik az oktatók és diákok gondolkodásmódját, világszemléletét. Comenius nézetei, pedagógiai elvei pedig fokozatosan teljes győzelmet arattak az oktatói-nevelői munkában.

A kollégium Eszterházy Ferenc gróf javaslataira alakult, aki erre a célra felajánlotta nagypajza szenci kastélyát, sőt az épülethez tartozó hatalmas kertet is az iskolának adományozta 20 000 arannyal egyetemben, amelyet az iskola pénzügyi helyzetének megalapozására szánt. Mária Terézia évi 1400 arannyal járult hozzá az elszegényedett nemesi, valamint értelmiségi származású ifjak iskoláztatásához. Az iskolai könyvtár, valamint tanszerek vásárlására 1500 aranyat adományozott.

1 Dejiny Slovenska (tény), Bratislava, 1955, 76—72. old.

2 Ezt a részt Kisparti J.: A piaristák törekvései a reális irányú oktatás terén a Ratio Educationis előtt. Magyar Pedagógia XXXIV (1925), 7—10. sz., 104—115. old. című tanulmánya alapján dolgoztam fel.

2. Az iskola 1764. év elején kezdte meg működését. Hogy milyen jelentősége volt ennek az iskolának az egész környéken, hogy a nevelők és tanárok hogyan fogtak hozzá a tervek és feladatok megvalósításához, azt legjobban a bevezető beszéd igazolja, amelyet *Valero Jakab*,³ az intézet első igazgatója mondott a felavatási ünnepségen. A királynő szokásos dicséretén kívül arról beszélt, hogy uralkodása alatt különböző hasznos kertészeti iskolákat, ipari vállalatokat, árvaházakat, kórházakat és más alapítványokat hozott létre. Tettei közül ennek a kollégiumnak a megalapítását ítélte a legfontosabbnak.

Az intézet eleinte öt tanárral rendelkezett (számantan-, közigazdaságtan-, matematika-, rajz-, írás- és irálytanár). 1770-ben egy hatodikkal gyarapodott, mégpedig a kamara ügyeinek tanítójával (studium politico-camerale). Az alapító diákok állandóan húszan voltak (18—23 évesek), főleg a filozófiai tudományok abszolvensei. 1776-tól a 20 alapító tanuló közül hatnak kamarai hivatalnokok fiának kellett lennie.

A felvételi vizsgákon és az egész tanulás ideje alatt nemcsak a német nyelv alapos tudását követelték, de az egész tanítás germán szellemű volt. Az udvari rendelet (1763. IX. 14.) hangsúlyozta, hogy csak olyan diákokat vesznek fel, akik tudnak németül, mivel „... a tanítás célja nem a német nyelv gyakorlása”. A község akkori notáriusa *Csaszní Pál*, a következőket jegyezte be a község protokollumába: „Ezen Szenci királyi Collégiumba husz Magyarországbeli ifjakat bé Helyeztetett az Főlséges Királyné Asszonyunk, és azokat egyenlő formában ruházta és tartattatja is ő Felsőge. Melly iffiak Arithmeticát, Oeconomiat, Geometriát, Architecturát, Szép írást és Stylust is német nyelven tanulnak, és istennek segítségével jó előmennek a tanulásban.”⁴ Hogy a tanulók ne csak jó szakemberek, de hűséges alattvalók is legyenek, hit- és erkölcsöt is tanultak.

A szenci kollégium három éves tanulmányi időt írt elő tanulóinak. 1769-től — tekintettel a bevezetett új politikai tudományokra — ismét három évre hosszabbodott. A királynő figyelemmel kísérte az iskola működését és az alapító oklevélben foglaltakon kívül több esetben növelte az adományokat, vagy soron kívül kiegészítő összeget juttatott számukra.

A maga nemében egyedülálló szenci kollégium híre nemcsak Magyarországon, de az „örökös” tartományokban is elterjedt. Az ellenőrzések, gyakori látogatások meggyőzték a felsőbb szerveket az iskola életképességéről, fontosságáról. Az 1764-es pozsonyi országgyűlés néhány tagja meglátogatta az iskolát és elragadtatással beszéltek annak eredményeiről. Többek között „mindnyájan nagyon fájtlalták, hogy nem a hazai vagy latin nyelven, hanem németül tanítják a tudományokat. Ezért megígérték, hogy az országgyűlésen a latin vagy magyar nyelven való tanítás érdekében fel fognak szólalni. A felszólalás el is hangzott hamarosan, de hiába, mert a királynő hajthatatlan maradt.”⁵

3. A szenci kollégium megszűnése egy tragédia következménye. 1776. május elején egy óriási tűz 142 épületet semmisített meg Szencen, köztük az ún. Kis Stíft épületét is, amelyben az iskola volt elhelyezve. Ezután a katasztrófa után az épületet már nem újítták fel. A megmentett segédeszközöket a Tatai Piarista Kollégiumban helyezték el az alapítvánnyal egyetemben. A tanárok egy része Tatára, a többiek Selmecbányára és Kassára mennek. A tatai iskola egy pár évig tengődött, majd Győrbe helyezték át. A kollégium romjai egy ideig elhagyatottak voltak. Később az eredeti tulajdonos, Eszterházy Ferenc gróf magtárrá és cselédlakasská alakította át.

Az érdekesség kedvéért megemlítjük, hogy később ún. nemzeti iskola talált hajlékot az épületben, de 1782-ben, amikor a község képviselői az egyházi iskola helyett községi iskola létrehozását szorgalmazták, a gróf kitiltotta őket a Kis Stíftből. Az iskola csak 1884-ben került ide vissza, amikor a község képviselői lemondtak a községi iskola megszervezéséről. 1934-ben azon a helyen, amelyben a volt kollégium épülete állt, új iskolát építettek Szencen, a mai római katolikus templom mellett. Így nyom nélkül eltűnt a kollégium helye is. Sajnos, az iratok és az egész dokumentáció a nagy tűzvész áldozata lett. Az archív anyagok, mint az iskola rektorának jelentései, beszámolóí, feldolgozásra várnak.

Hajdusek Ján

3 *Valero Jakab* 1725-ben született Baján, Piarista tanár, mérnök és építész, Szencen geometriát és könyvvitelt tanított. 1798-ban halt meg Pesten.

4 *Török Lehel*: Szenc története. Szenci Gimnázium Tagozata Évkönyve. Szenc, 1943. 9. old.

5 *Dr. Finánczy Ernő*: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. Budapest, 1899. 345. old.